

BROOD UIT DE HEMEL

Ikonen uit het Bornholm atelier

A.E.J. Kaal

Van dezelfde schrijver:

“Mijn geestelijk testament”: autobiografische notities

ISBN 9789402134650

“Vliegpost”: naoorlogse brieven uit Bandoeng

ISBN 9789402134780

Inhoudsopgave

Inleiding

Het woord 'ikoon'	9
De functie van ikonen	11
Oorsprong	13
Oosterse en westerse vroomheid	18
De verering van ikonen	26
De houding van de westerse kerk	28
De 'kunst' van het ikoonschilderen	29
De ikoonschilder	30
Diversiteit	32

Ikonen

Christus Pantokrator	36
Mandylion	39

Christus de Verlosser	44
Moeder Gods Vladimirs kaya	49
Moeder Gods van Korsun	53
Annunciatie	56
Geboorte	59
Doop	66
Transfiguratie	69
De opwekking van Lazarus	73
Nederdaling van de Heilige Geest	77
Koning David	82
De profeet Elia	86
De evangelist Johannes	88
De heilige Maximus	92
Johannes de Voorloper	96
De heilige Nicolaas	102
Simeon de pilaarheilige	107

De reis van Paulus	111
De heiligen Paulus en Antonius	114
De heilige Georgos (Joris)	119
De aartsengel Michaël	125
Tot slot	127

INLEIDING

Het woord 'ikoon'

Het woord ikoon komt uit het Grieks: εικων = beeld, gestalte, afbeelding. “God schiep de mens als zijn evenbeeld; als evenbeeld van God schiep Hij hem” lezen we in Genesis 1:27. De mens is dus een ikoon van God: iets van God is zichtbaar in de mens. Waar het op aankomt is dat we proberen om dat tot ons te laten doordringen en dat we het goddelijke in elkaar ontdekken. In de kerken van het Oosten leeft de traditie dat het goddelijke met name zichtbaar is geworden in Jezus. Maar ook vóór en na hem zijn er mensen geweest in wie men iets van het goddelijke weerschijn heeft herkend: in koningen en profeten; en in martelaren, apostelen en andere heiligen. In de ikonen herkennen gelovigen behalve hun uitstraling ook hun inspirerende nabijheid.

In dit boek wordt het woord ikoon met een k geschreven: om daarmee te benadrukken dat het steeds gaat om het Griekse woord en de betekenis die dat heeft gekregen binnen de traditie van de oosterse kerken. Een ikoon is daar een spiegel(beeld) voor het onzichtbare goddelijke licht; in geloofstaal zou je kunnen zeggen dat een ikoon iets toont van Gods koninkrijk dat al wel onder ons is maar door velen niet wordt onderkend.

De functie van ikonen

Ikonen vormen een verbinding met een transcendente werkelijkheid: een werkelijkheid voorbij de horizon van ons kennen. Een werkelijkheid die zich voor ons kan openen; traditioneel wordt in dit verband gesproken over openbaring en over schouwen: twee aspecten van communicatie. Wat we van die werkelijkheid gewaar worden berust op genade. Het zijn woorden, die niet meer van onze tijd zijn. Maar bedoeld wordt dat er geheimenissen zijn die alleen ‘zichtbaar’ zijn voor hen aan wie het gegeven is om te kijken met de ogen van het hart. Het sluit in zekere zin aan bij wat de filosoof Kant al overwoog: “Wat kan ik weten? Is mijn kennis niet per definitie beperkt, gezien het feit dat ik maar vijf zintuigen heb? Zou de werkelijkheid er

niet heel anders uitzien als ik in plaats van vijf bijvoorbeeld tien zintuigen zouden hebben?”

Intuïtief begreep hij dat er meer is tussen hemel en aarde dan we kunnen weten. In de traditie van de kerk wordt ook gesproken over heilsgeschiedenis; dat is niet de geschiedenis van jaartallen en feitjes; de heilsgeschiedenis heeft betrekking op de wijze waarop God met mensen omgaat; op de verbinding tussen de ‘onzienlijke’ en de ‘zienlijke’ dingen. In de taal van het geloof heet het dat er een verbond is tussen hemel en aarde. In het Oude en het Nieuwe Testament zijn mensen aan het woord die daarover hun verhaal doen. Ikonen spreken een eigen taal. Ikoonschilders bidden dan ook: *“Wij danken U dat wij mogen proberen om aan Uw goddelijke stroom licht en lucht te geven.”*

Oorsprong

Aanvankelijk hebben Christenen nauwelijks afbeeldingen gemaakt: men droeg zegelringen met Christelijke symbolen. En hier en daar zijn bij opgravingen ook graffiti aangetroffen die Christenen hebben achtergelaten. Veel is er niet over. Maar dat is niet vreemd, want pas vanaf het begin van de vierde eeuw werd in het Romeinse rijk de kerk gedoogd en mochten er ook kerken worden gebouwd. Vanaf dat moment komt ook een verering van martelaren tot bloei. De oudste kerken worden, naar het voorbeeld van de Romeinse tempels en heiligdommen, voorzien van beelden - bijvoorbeeld van Jezus als goede herder - en van taferelen die zijn ontleend aan bijbelverhalen. Ook de Moeder Gods (Maria) wordt afgebeeld, en Petrus, en Paulus, en